

Teismų praktikos aktualijos nagrinėjant tėvų ginčus dėl vaiko

Dr. Gediminas Sagatys

Vilnius
2018 m. birželio 27 d.

Pranešime numatomi aptarti klausimai

- Vaiko nuomonė ir jos reikšmė sprendžiant klausimus dėl vaiko gyvenamosios vietos ir/ar bendravimo tvarkos nustatymo
- Teismo sprendimas dėl vaiko gyvenamosios vietos ir/ar bendravimo tvarkos: „pereinamieji laikotarpiai“ ir sprendimo besąlygiškumas
- Ar vaiko gyvenamoji vieta teismo sprendimu nustatoma tik su vienu iš tėvų?
- VVTAI išvada šeimos bylose

Vaiko nuomonė sprendžiant dėl gyvenamosios vietos ir bendravimo tvarkos

- Tarptautinės sutarties 56 straipsnyje įtvirtinti formalieji atsisakymo pripažinti teismo sprendimą pagrindai nenustatyti. Tačiau teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad Tarptautinės sutarties 18 straipsnyje nustatyta, jog teisinė pagalba neteikiama, jeigu jos teikimas *inter alia* prieštarauja pagrindiniams Susitariančiosios Šalies įstatymų principams. <...> Vaiko tėvui teigiant, jog teismo proceso Rusijoje metu nebuvo išaiškinta nepilnamečio vaiko nuomonė bei į ją neatsižvelgta, sprendžiant Rusijos teismo sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti klausimą, Lietuvos apeliacinis teismas ex officio turėjo įvertinti, ar šis sprendimas nepažeidžia vaiko teisių ir neprieštarauja fundamentaliems principams, o nustatęs prieštaravimą – atsisakyti jį pripažinti sprendimą ir leisti vykdyti. (LAT nutartis c. b. Nr. 3K-3-255/2013)

Vaiko nuomonė sprendžiant dėl gyvenamosios vietos ir bendravimo tvarkos

- Teismas turėtų siekti išklaustyti vaiką tiesiogiai, jei jo amžius ir branda leidžia jam reikšti mintis ir formuluoti atsakymus. Būtent tokį tyrimą dėl vaiko gebėjimo dalyvauti teismo posėdyje turėtų atlikti vaiko teisių apsaugos skyrius, teikiantis išvadą teismui.
- Teisme vaikas turėtų būti išklausomas jam užduodant ne tiesioginius klausimus, su kuriuo iš tėvų norėtų gyventi, o siekiant išsiaiškinti jo santykius su abiem tėvais, tarpusavio santykių glaudumą, vaiko gyvenimo įpročius, poreikius ir kuris iš tėvų būtų labiau pajėgus juos tenkinti. Vis dėlto pažymėtina, kad pasitaiko atvejų, kai prievolė, nustatyta teismui, įvykdoma reikalaujant iš vaiko raštu išdėstyti savo nuomonę, su kuriuo iš tėvų jis norėtų gyventi ateityje, kas, teisėjų kolegijos nuomone, yra neleistinas atsakomybės dėl sprendimo priėmimo perkėlimas vaikui. (LAT nutartis Nr. 3K-3-502-916/2016)

Vaiko nuomonė sprendžiant dėl gyvenamosios vietos ir bendravimo tvarkos

- Tais atvejais, kai vaikas išreiškia akivaizdžias neigiamas nuostatas dėl bendravimo su skyrium gyvenančiu tėvu (motina) tvarkos ir nenorą bendrauti, teismas turi įvertinti tokių nuostatų susiformavimo priežastis ir ar bendravimo ribojimas yra būtinas siekiant apsaugoti vaiko interesus.
- <...> jei nėra kitų objektyvių aplinkybių, dėl ko galėtų būti ribojamas vaiko bendravimas, teismas gali neatsižvelgti į vaiko nuomonę ir nustatyti geriausiai vaiko poreikius ir interesus atitinkančią bendravimo tvarką.
- <...> teismas, neapsiribodamas šalių paaiškinimais ir vaiko nuomone, bet apsvarstęs teismo psichologinės ekspertizės skyrimo klausimą, turėtų išsiaiškinti, ar vaikui kenkia tiesioginis bendravimas su tėvu ar bendravimas per psichologą, jei taip – kuo ir dėl kokių priežasčių, kas šias priežastis lemia, ir nustatyti labiausiai vaiko interesus atitinkančią ir objektyviais įrodymais pagrįstą vaiko susitikimų su tėvu skaičių, laiką, būdą, taip pat esant reikalui, parinkti psichologą. (LAT nutartis c. b. Nr. 3K-3-202/2014)

„Pereinamieji laikotarpiai“ teismo sprendime dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo

- Tam, kad sprendimas dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo būtų sėkmingai įgyvendintas, geriausia, kai jam pritaria visos suinteresuotos šalys, o ypač vaikas. Tuo atveju, jei vaikas jam prieštarauja ar neturi aiškios pozicijos, suaugę asmenys, šiuo atveju tėvas, jo šeima, laikinoji globėja ir vaiko teisių apsaugos specialistai, turi vaikui tinkamai paaiškinti, kodėl susiklostė tokia situacija ir kodėl vaikui yra geresnis vienas ar kitas sprendimas. Taip pat turi būti nustatytas aiškus pereinamasis laikotarpis ir individualios priemonės geriausiam galimam rezultatui pasiekti. <...> šiuo atveju turi būti nustatytas kiek galima trumpesnis, bet protingas pereinamasis laikotarpis iki kada vaikas turėtų persikelti pas tėvą. (LAT nutartis c. b. Nr. 3K-3-241-687/2018)

Sprendimo dėl bendravimo su vaiku tvarkos besąlygiškumas

- <...> (apeliacinės instancijos) teismo išvada, jog teismas neturi galimybės nuspręsti, kada išnyks aplinkybės, dėl kurių nustatytas minimalus tėvo ir sūnaus bendravimas per psichologą, todėl vietoje pirmosios instancijos teismo sprendime nustatytos datos „2015 m. kovo 18 d.“ įrašytina sąlyga „*iki bus gauta bendrose konsultacijose dalyvaujančios psichologės (psichologo) išvada dėl galimybės tėvui su sūnumi bendrauti betarpiškai*“, yra nepagrįsta, nes tai yra sąlyginis sprendimas, suteikiantis daug laisvės subjektyviems vertinimams ir interpretacijoms. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad procesinio sprendimo vykdymo tvarka gali būti keičiama įstatymų nustatyta tvarka, tačiau šalims ir šiuo atveju vaikui turi būti aiški bendravimo su skyrium gyvenančiu tėvu tvarka ir periodai. (LAT nutartys c. b. Nr. 3K-3-202/2014, Nr. 3K-3-454/2014)

Ar vaiko gyvenamoji vieta *teismo sprendimu* nustatoma tik su *vienu iš tėvų*?

CK 3.169 straipsnis. Vaiko gyvenamoji vieta tėvams gyvenant skyrium

1. Kai tėvas ir motina gyvena skyrium, vaiko gyvenamoji vieta nustatoma tėvų susitarimu.
2. Jei kyla ginčas tarp tėvų dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo, vaiko gyvenamoji vieta *teismo sprendimu* nustatoma su *vienu iš tėvų*.

“Kompensacinės” priemonės

- Tėvų teisių ir pareigų lygybės (bendrumo) tęstinumo garantijos
- *Maksimalios* skyrium gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarkos nustatymas (LAT nutartis c. b. Nr. 3K-3-99-969/2016)
- Teismo nustatytos bendravimo su vaiku tvarkos vykdymo *realaus* vykdymo užtikrinimas (galimybių piktnaudžiauti eliminavimas)
- Vienašališko vaiko išvežimo į užsienį rizikos eliminavimas (LAT nutartis c. b. Nr. 3K-3-454/2014)
- Laiko, kurį vaikas praleidžia su skyrium gyvenančiu tėvu, "apskaitymas" sprendžiant dėl mokėtino išlaikymo dydžio (LAT nutartis c. b. Nr. 3K-3-393/2014)

Tėvų teisių ir pareigų lygybės (bendrumo) tęstinumo garantijos

- CK 3.156 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad tėvo ir motinos teisės ir pareigos savo vaikams yra lygios, nesvarbu, ar vaikas gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams, jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium.

Maksimalios skyrium gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarkos nustatymas

- Nustatyta tik skyrium gyvenančio tėvo (motinos) bendravimo su vaiku tvarka, o ne tėvo (motinos), su kuriuo teismo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, bendravimo su vaiku tvarka.
- Tėvų teisių ir pareigų lygybės bei maksimalaus abiejų tėvų dalyvavimo auklėjant vaiką principai nereiškia, kad, nesant priešasčių riboti skyrium gyvenančio tėvo (motinos) dalyvavimą auklėjant vaiką, teismas visada privalo nustatyti tokią skyrium gyvenančio tėvo (motinos) bendravimo su vaiku tvarką, pagal kurią vaiko praleidžiamas laikas su abiem tėvais būtų vienodas. Pažymėtina, kad tokiais atvejais teismo nustatoma skyrium gyvenančio tėvo (motinos) bendravimo su vaiku tvarka pirmiausia turėtų būti orientuojama į maksimalų laiką, kurį vaikas praleidžia su kiekvienu iš tėvų savaitgaliais, švenčių dienomis ir atostogų metu, suvienodinimą bei tam tikro laiko, kurį vaikas galėtų bendrauti su skyrium gyvenančiu tėvu darbo dienomis, nepakenkiant normaliam vaiko dienos režimui, nustatymą. (LAT nutartis c. b. Nr. 3K-3-99-969/2016)

Maksimalios skyrium gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarkos nustatymas

- Tėvų teisių ir pareigų lygybės bei maksimalaus dalyvavimo auklėjant vaiką principai nereiškia, kad pagal teismo nustatytą skyrium gyvenančio tėvo (motinos) bendravimo su vaiku tvarką vaikas turėtų kas antrą dieną pakaitomis gyventi su kiekvienu iš skyrium gyvenančių tėvų. Nors tokios skyrium gyvenančio tėvo (motinos) bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo galimybė iš esmės negali būti absoliučiai paneigta, pažymėtina, kad ji teismo sprendimu galėtų būti nustatoma tik išskirtiniais atvejais, kai, pirma, dėl jos sutaria abu tėvai, antra, teismas nustato, kad būtent tokia tvarka geriausiai atitiks vaiko interesus, trečia, su tokia tvarka sutinka vaikas, sugebantis išreikšti savo pažiūras. (LAT nutartis c. b. Nr. 3K-3-99-969/2016)

Teismo nustatytos bendravimo su vaiku tvarkos vykdymo *realaus vykdymo* užtikrinimas

- Pvz., tėvų santykiams esant konfliktiškiems, siekiant užkirsti kelią sprendimų nevykdymui, formuluojant sprendimo rezoliucinę dalį tėvas (motina), su kuriuo nustatyta gyvenamoji vieta, esant galimybei, turėtų būti įpareigojamas (-a) pristatyti vaiką skyrium gyvenančiam tėvui (motinai) į teismo nustatytą vietą, o šis (-i), pasibaigus nustatytam bendravimo laikui, įpareigojamas (-a) pristatyti vaiką atgal į jo gyvenamąją vietą.

Vienašališko vaiko išvežimo į užsienį rizikos eliminavimas

- **Išvykimas nuolatiniam gyvenimui į užsienio valstybę:** tėvas (motina), su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, turi teisę išvykti kartu su vaiku tik gavęs skyrium gyvenančio tėvo sutikimą (nepriklausomai nuo to, ar pareiga gauti tokį sutikimą nurodyta teismo sprendime dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo). Jei tokio sutikimo negaunama – reikia kreiptis į teismą. (LAT nutartis c. b. Nr. 3K-3-454/2014)
- (nuo 2017 m. sausio 2 d.) **CK 3.174 straipsnis. Ginčai dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo**
<...> 3. Teisę nepilnametį vaiką, kurio nuolatinė gyvenamoji vieta yra Lietuvos Respublikoje, išvežti į užsienio valstybę nuolat gyventi turi tas iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, tik gavęs rašytinį antrojo iš tėvų sutikimą. Jeigu antrasis iš tėvų atsisako duoti šį sutikimą, ginčą sprendžia teismas.

Laiko, kurį vaikas praleidžia su skyrium gyvenančiu tėvu, "apskaitymas" sprendžiant dėl mokėtino išlaikymo dydžio

- Priteisiant išlaikymą iš skyrium gyvenančio tėvo, turi būti atsižvelgta į laiką, kurį pagal nustatytą bendravimo tvarką vaikas praleidžia su juo, tačiau priteisiama išlaikymo suma skirta iš dalies kompensuoti vaiko poreikius neskirstant jų pagal laiką, kurį vaikas praleido su vienu ar kitu iš tėvų. (LAT nutartis c. b. Nr. 3K-3-393/2014)

Teisėkūros priemonės?

Europos Tarybos Parlamentinės asamblėjos 2015 m. spalio 2 d. Rezoliucijos 2079 (2015) “Lygybė ir dalijimasis tėvų pareigomis: tėvų vaidmuo” 5.1 punktas: “<...> Asamblėja kviečia Valstybes Nares <...> savo teisės aktuose įtvirtinti kintamos vaiko gyvenamosios vietos tėvų gyvenimo skyrium atveju principą, kuris galėtų būti ribojamas piktnaudžiavimo tėvų pareigomis, vaiko nepriežiūros ar smurto šeimoje atvejais, ir pagal kurį laikas, kai vaikas gyvena su kiekvienu iš tėvų, nustatomas atsižvelgiant į vaiko poreikius ir interesus <...>”

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=22220>

Teisėkūros priemonės?

Civilinio kodekso 2.14, 3.65, 3.169 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-4717 (pateiktas 2012-08-30, nepriimtas):

- 1. Kai tėvas ir motina gyvena skyriumi, vaiko gyvenamoji vieta ir tėvų globa nustatomos tėvų notariškai patvirtintu susitarimu, kurio formos nesilaikymas daro susitarimą negaliojančiu.
- 2. Jei kyla ginčas tarp tėvų dėl vaiko gyvenamosios vietos ir tėvų globos nustatymo, kol tėvai nesudarys šios straipsnio 1 dalyje numatyto susitarimo, vaiko gyvenamoji vieta ir tėvų globa teismo sprendimu nustatoma su abiem tėvais, gyvenančiais bendroje arba skirtingose nuolatinėse gyvenamosiose vietose, pagal kintamą grafiką laikotarpiais ne trumpesniais nei viena savaitė ir ne ilgesniais nei vienas mėnuo, užtikrinant vaiko teisę turėti abu tėvus vienodą laiko tarpą ir abiejų tėvų lygias teises ir lygias pareigas dalyvauti vaiko ugdyme, auklėjime ir priežiūroje. <...>
- 3. Vaiko gyvenamoji vieta ir tėvų globa teismo sprendimu nustatoma su vienu iš tėvų tik išimtiniais atvejais ir tik laikinai, kai vaiko gyvenamosios vietos ir tėvų globos nustatymas su abiem tėvais arba abiejų tėvų nuolatinėse gyvenamosiose vietose pagal kintamą grafiką iš esmės prieštarauja vaiko interesams.

VVTAI išvada šeimos bylose

3.178 straipsnis. Privalomas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos dalyvavimas

1. Nagrinėjant ginčus dėl vaikų, būtinas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos dalyvavimas.

2. Valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, ištyrusi šeimos aplinkos sąlygas, pateikia teismui išvadą dėl ginčo, išskyrus atvejus, kai byla teisme nagrinėjama valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos pareikšto ieškinio pagrindu. Spręsdamas ginčą, teismas įvertina ne tik valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos išvadą, bet ir vaiko norus bei kitus šalių pateiktus įrodymus. Reikalavimus šioje dalyje nurodytos išvados turiniui tvirtina Vyriausybės įgaliota institucija.

Išvados (tezės)

- Pareiga išsiaiškinti vaiko nuomonę – fundamentalus Lietuvos teisės principas
- Esant kategoriškai neigiamai vaiko nuomonei, būtina aiškintis jos susiformavimo priežastis
- „Pereinamieji laikotarpiai“ labiau būdingi teismo sprendimams dėl VGV nustatymo, nei sprendimams dėl bendravimo tvarkos
- Teismo sprendimas dėl bendravimo tvarkos negali būti sąlyginis
- Pagal galiojantį teisinį reguliavimą vaiko gyvenamoji vieta teismo sprendimu nustatoma tik su vienu iš tėvų
- Siekiant apsaugoti kito tėvo (motinos) interesus, įstatymuose ir teismų praktikoje numatytas visas kompleksas „kompensacinių“ priemonių
- Apsisprendimas dėl kintamos vaiko gyvenamosios vietos nustatymo galimybės – įstatymų leidėjo rankose
- VVTAI išvados tikslas – pateikti teismui kuo pilnesnę informaciją, joje paprastai neturėtų būti reiškiamas VVTAI pozicija dėl ginčo baigties

Ačiū už dėmesį 😊